

DARBO NORMAVIMAS IR ŪKIO MECHANIZMAS

A. SALCIUS

Nuo darbo normavimo lygio daug priklausys, kaip efektyviai bus vykdomos priemonės, numatytos TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1979 m. liepos 12 d. nutarime dėl planavimo gerinimo ir ūkio mechanizmo tobulinimo.

Naujomis sąlygomis, apskaičiuojant darbo našumą grynąja (normatyvine) produkcija arba kitu rodikliu, tiksliai atspindinčiu darbo sąnaudų pakitimą, didelę įtaką darbo našumo rodikliams turi darbo sąnaudų norma produkcijos vienetui pagaminti arba tam tikros apimtys darbui atlikti. Vis didesnė darosi darbo normų ir normatyvų reikšmė gamybos planavimui ir jos efektyvumui, todėl didėja ir reikalavimai darbo normavimo lygiui.

Pagrindas metiniams planams apskaičiuoti gali būti normos, pagrįstos pažangiais normatyvais.

Daugumoje respublikos pramonės įmonių naudoti darbo normas gamybinių planų sudarymui pasidarė galima, pagerinus darbo normavimą. Paskutiniaisiais metais šia linkme nemaža nuveikta. Respublikos Valsstybinio darbo komiteto duomenimis, vien 1980 metais pradėtas papildomai normuoti apie 10 tūkst. pramonės darbininkų darbas, peržiūrėta daugiau kaip 770 tūkst. normų. Tai įgalino santykiškai išlaisvinti apie 2% darbininkų. Dabar normuojamas beveik 84% pramonės darbininkų darbas, o techniškai pagrįstos normos sudaro beveik 85% (1, p. 87).

Kaip gerėja darbo normavimas, matyti iš duomenų, gautų atlikus tyrimus Skaiciavimo technikos gamybiniame susivienijime „Sigma“, Elektros variklių gamybiniame susivienijime „Elfa“ ir gamybiniame susivienijime „Vilniuselektrosvar“, jungiančiuose 11 pramonės įmonių (žr. 1, 2 ir 3 lenteles).

1 lentelė

„Sigmos“, „Elfos“ ir „Vilniuselektrosvar“ susivienijimų darbuotojų, kurių darbas normuojamas, ir pagal techniškai pagrįstas normas dirbančiųjų lyginamasis svoris % bendrame darbuotojų skaičiuje

Darbuotojų kategorija	Darbuotojų, kurių darbas normuojamas, lyginamasis svoris bendrame dirbančiųjų skaičiuje (%)		Pagal techniškai pagrįstas normas dirbančiųjų lyginamasis svoris bendrame dirbančiųjų skaičiuje (%)	
	1975 m. spalio	1980 m. spalio	1975 m. spalio	1980 m. spalio
Darbininkai	72,5	91,5	32,9	60,6
ITD	35,7	} 88,6	54,1	} 80,9
Tarnautojai	35,5		53,3	
Pramonės gamybinis personalas	61,3	84,1	31,1	64,2

Kaip matome, per nagrinėjamą laikotarpį gerokai išplėsta darbuotojų darbo normavimo sfera. 1980 metais pramonės gamybinio personalo, kurio darbas normuojamas, lyginamasis svoris palyginti su 1975 metais

padidėjo 22,8 punkto, darbininkų — atitinkamai 19 punkty. Vis plačiau normuojamas ITD ir tarnautojų darbas. Šiuose trijuose gamybiniuose susivienijimuose pagal normas dirbo 88,6% jų ITD ir tarnautojų (respublikos pramonėje — 61%). Tačiau šie skaičiai tiksliai nerodo tikrosios padėties, nes daugelyje įmonių šios darbuotojų kategorijos darbo normavimas yra formalus. Tad specialistų darbo normavimui skirtinas didesnis dėmesys.

Pagal technškai pagrįstas normas dirbančių darbininkų lyginamasis svoris padidėjo 27,7 punkto.

Gerėja ir normų kokybė. Nemažą jų dalį sudaro normos, apskaičiuotos pagal tarpšakinis ir šakinius normatyvus (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

„Sigmos“, „Elfos“ ir „Vilniuselektrosvar“ susivienijimų darbuotojų, dirbančių pagal normas, apskaičiuotas pagal tarpšakinis ir šakinius normatyvus, lyginamasis svoris bendrame pagal technškai pagrįstas normas dirbančių asmenų skaičiuje

Darbuotojų kategorija	1975 m. spalio	1980 m. spalio
Darbininkai	13,6	41,5
ITD	56,7	} 81,1
Tarnautojai	24,0	
Pramonės gamybinis personalas	12,8	48,3

Per nagrinėjamą laikotarpį tarpšakinis ir šakinių normatyvų taikymas pramonės gamybinio personalo darbiui normuoti nuo 12,8% padidėjo iki 48,3%, darbininkų darbiui normuoti — nuo 13,6% iki 41,5%, o ITD ir tarnautojų darbiui — iki 81,1%. Centrinio biuro darbo normatyvams pramonėje ruošti duomenimis, dabar pagal centralizuotai parengtus normatyvus galima normuoti 82% darbininkų darbą. Taigi išeina, kad nagrinėjamose įmonėse darbiui normuoti dar nepakankamai naudojamos pažangios normatyvais.

Salies pramonės įmonėse pagalbinius darbus dirba 49% darbininkų. Apie 44% (mūsų respublikoje — 40%) pagalbinių darbininkų už darbą apmokama laikine forma. *Geresnis pagalbinių darbininkų darbo organizavimas, jų darbo normavimo sferos plėtimas — svarbus darbo normavimo tobulinimo rezervas.* Tam reikalui sudaromos palankios sąlygos. Kad darbininkai laikininkai būtų suinteresuoti dirbti normuotą darbą, įvedant naujas apmokėjimo sąlygas, jų tarifiniai atlygiai buvo gerokai padidinti. Buvo numatyta, kad laikininkų darbas gali būti apmokamas pagal darbininkų vienetininkų tarifinius atlygius, jeigu laikininkų darbas normuojamas pagal tarpšakinis, šakinius ir kitus pažangius darbo sąnaudų normatyvus. Pramonės įmonės gali palaipsniui diegti normuotas užduotis, pažangius aptarnavimo ir darbininkų skaičiaus normatyvus darbininkams laikininkams.

Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad 1975 metais, iki naujų darbo apmokėjimo sąlygų įvedimo, normuojamą darbą dirbo tik 49,6% pagalbinių darbininkų, o 1980 metais — jau 82,2%.

Pagalbinių darbininkų laikininkų darbiui normuoti vis daugiau taikomi tarpšakiniai ir šakiniai normatyvai. Nagrinėjamuose gamybiniuose susivienijimuose 1980 metais pagal šiuos normatyvus buvo normuojamas 52,5% pagalbinių darbininkų laikininkų darbas (1975 m. — tik 14,5%).

Technškai pagrįstų normų neįmanoma diegti be tinkamai organizuoto materialinio darbuotojų skatinimo. Dabar pramonės įmonės vis plačiau naudojasi teise iki 20% padidinti įkainius dirbantiems pagal normas, apskaičiuotas remiantis šakiniais ir tarpšakiniais normatyvais.

3 lentelė

„Sigmos“, „Elfos“ ir „Vilniuselektrosvar“ susivienijimų darbininkų, kurių darbas normuojamas ir kurie dirba pagal techniška pagrįstas normas, apskaičiuotas pagal tarpšakinis ir šakinius normatyvus, lyginamasis svoris bendrame darbininkų skaičiuje (%)

Darbininkų kategorijos	Darbininkų, kurių darbas normuojamas, lyginamasis svoris bendrame darbininkų skaičiuje		Pagal techniška pagrįstas normas dirbančių darbininkų lyginamasis svoris bendrame darbininkų skaičiuje		Pagal techniška pagrįstas normas, apskaičiuotas pagal tarpšakinis ir šakinius normatyvus, dirbančių darbininkų lyginamasis svoris bendrame skaičiuje	
	1975 m. spalio	1980 m. spalio	1975 m. spalio	1980 m. spalio	1975 m. spalio	1980 m. spalio
Darbininkai	72,5	91,5	32,9	60,6	13,6	41,5
iš jų:						
pagrindiniai	95,0	99,0	46,6	69,7	17,0	45,1
pagalbiniai	49,6	82,2	13,3	53,4	36,6	57,5
Darbininkai vienetininkai	100,0	100,0	47,7	67,0	17,0	42,0
iš jų:						
pagrindiniai	100,0	100,0	53,1	71,3	20,0	45,7
pagalbiniai	100,0	100,0	21,2	56,3	29,1	49,3
Darbininkai laikininkai	31,9	78,3	11,4	50,1	10,3	55,6
iš jų:						
pagrindiniai	51,7	94,5	13,1	51,2	—	57,2
pagalbiniai	22,5	74,3	13,6	50,0	14,5	52,5

Emus taikyti padidintus įkainius, plačiau naudojamos pagrįstos normos, stabilėnis darosi jų įtemptumo lygis. Pagal padidintus įkainius dirbančių darbininkų vienetininkų lyginamasis svoris parodytas 4 lentelėje.

4 lentelė

Pagal padidintus įkainius apmokamų darbininkų vienetininkų lyginamasis svoris bendrame šios kategorijos darbininkų skaičiuje 1980 m. spalio mėn. (%)

Susivienijimo pavadinimas	Visame susivienijime	Jo pagrindinėje gamyboje	Jo pagalbinėje gamyboje
„Sigma“	48,2	57,6	7,1
„Vilniuselektrosvar“	30,2	38,4	—
„Elfa“	11,7	11,8	11,3

Kaip matome, padidintus įkainius plačiausiai taiko „Sigmos“ susivienijimo įmonės. Pagalbinėje gamyboje tokie įkainiai taikomi nepakankamai. „Vilniuselektrosvar“ susivienijimo įmonės pagalbinėje gamyboje jų iš viso netaiko. Tai rodo, kad pagalbinių darbininkų darbo normavimui skiriamas nepakankamas dėmesys. Kai kuriose įmonėse, pavyzdžiui, Vilniaus elektrinio suvirinimo įrengimų gamykloje, pagalbinių darbų normavimui netaikomi tarpšakiniai ir šakiniai normatyvai.

Duomenys apie padidintų vienetinių įkainių dydžio lyginamąjį svorį vidutiniame darbo užmokestyje, techniškai pagrįstų normų lyginamąjį svorį ir išdirbio normų įvykdymą pateikti 5 lentelėje.

Pradėjus taikyti padidintus įkainius, techniškai pagrįstų normų lyginamasis svoris susivienijimuose gerokai padidėjo. Taip pat padidėjo ir normų įtemptumas. Padidinus įkainius, pagal labiau įtemptas normas

Vidutinis išdirbio normų įvykdymo procentas,
techniškai pagrįstų normų lyginamasis svoris
ir padidinto vienetinio įkainio dydžio lyginamasis svoris
vidutiniame darbo užmokestyje (%)

	Vidutinis išdirbio normų įvykdymo % 1980 m. spalio mėn.		Techniškai pagrįstų normų lyginamasis svoris		Padidinto vienetinio įkainio dydžio lyginamasis svoris vidutiniame darbo užmokestyje	
	visame susivienijime	atliekant darbus pagal padidintus įkainius	1975 m. spalio mėn.	1980 m. spalio mėn.	vienetinių, apmokamų pagal padidintus įkainius	
„Sigma“	119,0	108,1	74,2	74,8	6,1	12,1
„Vilniuselektrosvar“	124,3	120,3	47,0	54,2	5,1	13,0
„Elfa“	126,6	118,9	57,3	63,4	1,14	11,8

dirbančių darbininkų vienetinis darbo užmokestis yra didesnis negu kitų darbininkų.

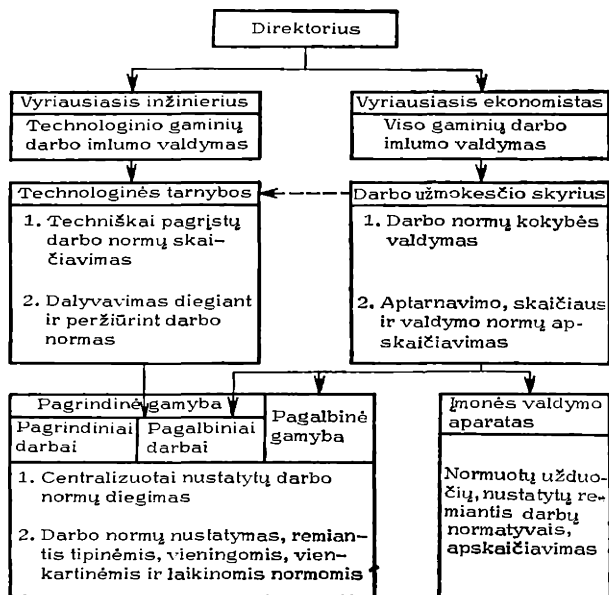
Kaip parodė tyrimai, materialinis darbo normų vykdymo skatinimas pramonės įmonėse yra nepakankamai lankstus. Visose tirtose įmonėse darbininkams, dirbantiems pagal pažangias darbo normas, įkainiai didinami vienodai — 20%. Tokia lygiava neskatina iniciatyvos diegti pažangesnius darbo normatyvus, gerinti normų kokybę. Įkainiai turi būti didinami diferencijuotai, atsižvelgiant į normų įtemptumą, darbų sudėtingumą ir kt. Įmonės taip pat retai diferencijuoja premijas priklausomai nuo darbo normų kokybės. Netoleruotina tokia padėtis, kai padidinti įkainiai bei premijos taikomi kaip darbo užmokesčio reguliavimo priemonė; jie taip pat turi prisidėti prie normų kokybės gerinimo.

Esminę įtaką normų lygiui įmonėse turi darbo normavimo organizavimo sistema. Dabar vyrauja decentralizuota darbo normavimo sistema: pagal ją darbo normos apskaičiuojamos ir diegiamos įmonių gamybinuose cechuose, o normuotojai pavaldūs cecho viršininkui. Ši sistema turi trūkumų. Darbą normuojantis personalas apkraunamas jam nebūdingomis funkcijomis, normuotojų neįmanoma specializuoti tam tikriems darbų tipams, neretai vienodo tipo darbams nustatomos nevienodo įtemptumo normos. Dvigubas cechų normuotojų pavaldumas (administraciškai — cecho viršininkui ir metodiškai — darbo užmokesčio skyriaus viršininkui) neleidžia sėkmingai gerinti darbo normavimo. Normuotojai, priklausantys nuo cechų administracijos, ne visada gali objektyviai ir kvalifikuotai atlikti savo funkcijas.

Mūsų nuomone, viena iš sąlygų pažangioms normoms diegti yra darbo normavimo centralizavimas pramonės įmonėse. Pagal pateiktą darbo normavimo centralizuoto organizavimo schemą viso darbo imlumo mažinimą valdo įmonės vyriausiasis ekonomistas, o technologinio — vyriausiasis inžinierius. Pagrįstos darbo normos apskaičiuojamos techninėse tarnybose ir darbo užmokesčio skyriuje.

Technologai, gerai nusimanantys apie technologines įrengimų galimybes, jų darbo režimus, gaminių apdirbimo, mazgų surinkimo technologiją, gali tiksliai nustatyti techniškai pagrįstas normas. Darbo normavimo centralizavimas įgalintų specializuoti technologus pagal gaminių tipus ar gamybinius barus. Darbo užmokesčio skyriai galėtų normuoti pagalbinių darbininkų, ITD ir tarnautojų darbą, atlikti visų darbo normų kokybės reguliavimo funkcijas.

Esant centralizuotai darbo normavimo sistemai, cechuose reikėtų pakilti tik dalį normuotojų. Čia jie atliktų įvairius einamuosius darbus:

Darbo centralizuoto normavimo įmonėje schema

įformintų paskyras darbininkams, rengtų darbo normavimo būklės apyskaitas, atliktų fotochronometražinius stebėjimus ir t. t.

Darbo normavimo centralizavimas įmonėse įgalintų: likviduoti atotrūkį tarp technologinio proceso rengimo (projektavimo) ir jo normavimo; pagerinti vienetinio laiko elementų skaičiavimo kokybę; atpalaiduoti darbo normavimą nuo cechų viršininkų kontrolės. Visa tai padėtų išplėsti darbo normavimo sferą, plačiau diegti techniškai pagrįstas darbo normas.

Darbo normavimo lygis daug priklauso nuo *normuotojų kvalifikacijos*. Respublikos Valstybinio darbo komiteto duomenimis, iš jos pramonės įmonėse dirbančių normuotojų 23% turi aukštąjį išsilavinimą, 55% — specialųjį vidurinį ir 22% normuotojų yra praktikai (2, p. 89). Kai kuriose pramonės šakose normuotojai praktikai sudaro dar didesnį lyginamąjį svorį: staklių ir įrankių pramonės įmonėse — 38%, medžio apdirbimo pramonėje — 31%. Respublikos aukštosios ir specialiosios vidurinės mokyklos rengia plataus profilio ekonomistus. Dėl nepakankamo technologinio ir specialaus parengimo jie negali sėkmingai atlikti darbo normavimo funkcijų. Tad reikėtų labiau specializuoti rengiamus ekonomistus.

Tolesnis darbo normavimo gerinimas respublikos įmonėse prisidės prie darbo rodiklių planavimo tobulinimo, ūkio mechanizmo efektyvesnio naudojimo ir TSKP XXVI suvažiavimo iškeltų uždavinių sėkmingo įgyvendinimo.

LITERATURA

1. Gaigalas B. Darbo jėgos išteklį racionalaus naudojimo problemas.— Kn.: Gamybos intensyvinimas: kryptys, rezervai, perspektyvos.— V.: Mintis, 1981.
2. Гаггалас Б. Нормирование труда и эффективность производства.— Социалистический труд, 1979, № 11.
3. Государственный научно-исследовательский институт научной и технической информации. Опыт совершенствования нормирования труда в условиях применения новых тарифных ставок и должностных окладов.— М., 1978.
4. НИИ труда. Рекомендации по материальному поощрению работников промышленных предприятий за улучшение нормирования и рост производительности труда / Под ред. Д. Н. Карпухина.— М., 1976.
5. Совершенствование нормирования труда на предприятиях электротехнической промышленности. Инфорэлектро.— М., 1979 г.

НОРМИРОВАНИЕ ТРУДА И ХОЗЯЙСТВЕННЫЙ МЕХАНИЗМ

А. ШАЛЬЧЮС

Резюме

Уровень нормирования труда в значительной степени будет предопределять эффективность мер, намеченных в постановлении ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 12 июля 1979 г. «Об улучшении планирования и усилении воздействия хозяйственного механизма на повышение эффективности производства и качества работы».

В новых условиях при исчислении производительности труда по чистой (нормативной) продукции или другому показателю, более точно отражающему изменения затрат труда, большее влияние на показатели производительности труда оказывает точность норм трудовых затрат на изготовление единицы продукции или выполнение определенного объема работ. Возрастают роль норм и нормативов по труду в планировании и повышении эффективности производства, а соответственно и требования к уровню нормирования.

В настоящей статье анализируется состояние нормирования труда и выдвигаются некоторые предложения по совершенствованию этого дела.

Как показали проведенные исследования, дальнейшее совершенствование нормирования труда должно осуществляться по двум главным направлениям — путем расширения сферы его применения и повышения качества действующих норм труда.

Расширение сферы нормирования должно осуществляться в основном за счет повременного оплачиваемых работников. Во многих случаях осуществить прямое нормирование труда этих категорий работников на основе норм времени или норм выработки не представляется возможным, а поэтому здесь должны широко использоваться другие виды норм — нормы обслуживания, нормативы численности и др.

Широкое внедрение технически обоснованных норм невозможно без организации эффективного материального стимулирования работников производства.

Изучение показывает, что надбавки до 20% к сдельной расценке при работе по технически обоснованным нормам, рассчитанным по межотраслевым и отраслевым нормативам, применяются почти всеми предприятиями. Однако совершенно неправильно, когда на ряде предприятий всем рабочим, работающим по технически обоснованным нормам, устанавливаются повышенные сдельные расценки в одинаковом максимальном размере — 20%. Такая уравнильность в определенной мере сковывает инициативу в переходе на работу по более прогрессив-

ным нормативам. Повышение сдельных расценок должно проводиться дифференцированно, с учетом степени напряженности норм, сложности работ и занятости рабочих.

В значительной мере качество действующих норм зависит от организации нормирования труда на предприятии. Предлагается централизовать работы по нормированию труда на предприятиях, сосредоточить большую часть работ по расчету технически обоснованных норм труда в подразделениях заводоуправления: технических службах и отделах организации труда и заработной платы.

Улучшение нормирования труда будет способствовать совершенствованию планирования трудовых показателей, более эффективному использованию хозяйственного механизма и успешному претворению в жизнь решений XXVI съезда КПСС.